

Tradicija oblikovanja tekstila kao poticaj likovnom stvaralaštvu

Svetić, Nikolina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:344737>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski učiteljski studij

Nikolina Svetić

**Tradicija oblikovanja tekstila kao poticaj likovnom
stvaralaštvu**

Diplomski rad

Gospić, 2023.

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski učiteljski studij

Tradicija oblikovanja tekstila kao poticaj likovnom stvaralaštvu

Diplomski rad

Student/ica:

Nikolina Svetić

Mentor/ica:

prof. dr. art. Ana Vivoda

Gospić, 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Nikolina Svetić, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom Tradicija oblikovanja tekstila kao poticaj likovnom stvaralaštvu rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Gospić, 17. studenog 2023.

SAŽETAK

Tradicija oblikovanja tekstila kao poticaj likovnom stvaralaštvu

U diplomskom radu analizira se odnos i međusobna povezanost kulturne baštine i likovnog stvaralaštva. Razmatraju se pojmovi kulture i tradicije te se promatra njihova uloga u nastavi Likovne kulture u primarnom obrazovanju. Ističe se važnost zavičajne nastave i očuvanje kulturne baštine, posebno u multikulturnom društvu. Prilikom analize kulturne baštine Like, naglasak je stavljen na tekstilnu baštinu koja je izrađivana od prirodnih materijala - sukna, domaćeg platna, kože i krzna, koji su tada bili dostupni. Upoznavanjem djece s bogatstvom kulturne baštine kraja, najmlađe generacije razvijaju dublje razumijevanje i poštivanje svog zavičaja i njegovih posebnosti. Integracijom kulturne baštine u obrazovne programe djeci se omogućava razvitak vlastite kreativne vještine, stvaralački potencijal te cjelokupan razvoj.

Ključne riječi: kulturna baština, tradicija, tekstilna baština, likovno stvaralaštvo, likovna kultura.

ABSTRACT

The Tradition of Textile Design as an Inspiration for Artistic Creativity

The master's thesis analyzes the relationship and mutual connection between cultural heritage and artistic creativity. The concepts of culture and tradition and their role in the teaching arts in primary education are being discussed and observed. Moreover, the importance of heritage classes and the preservation of cultural heritage is emphasized, especially in a multicultural society. When analyzing the cultural heritage of Lika, emphasis was placed on the textile heritage, which was made from natural materials - cloth, domestic linen, leather, and fur, that were available at the time. While introducing children to the region's rich cultural heritage, the youngest generations develop a deeper understanding and respect for their homeland and its peculiarities. By integrating cultural heritage into educational programs, children are enabled to develop their creative skills and artistic potential, which also affects and enhances their overall development.

Keywords: cultural heritage, tradition, textile heritage, fine art creation, art culture.

SADRŽAJ

UVOD	1
Predmet i cilj rada	1
Izvori podataka	1
Sadržaj i struktura rada	1
KULTURNA BAŠTINA	3
Kultura i baština ličkog kraja	5
TEKSTILNO RUKOTVORSTVO LIKE	7
Sprave za pripremu sirovina- lana, konoplje i vune	8
Obrada konoplje i lana	8
Obrada vune	12
Narodna nošnja	14
Ženska narodna nošnja	16
Muška narodna nošnja	22
Dječja tradicionalna odjeća	26
TRADICIONALNI TEKSTIL LIKE KAO POTICAJ LIKOVNOM STVARALAŠTVU	27
Tekstil kao motivacija likovnom stvaralaštvu	29
SLIKOVNICA „LIČKO DITE“	32
Interpretacija tradicijske baštine u likovnom stvaralaštvu	32
Oblikovanje interaktivne didaktičke slikovnice „Ličko dite“	33
Prva kartica	35
Druga kartica	36
Treća kartica	38
Četvrta kartica	39
Peta kartica	40
Šesta kartica	41

Sedma kartica	42
Osvrt na provedeni projekt	43
ZAKLJUČAK	45
LITERATURA	46

UVOD

Predmet i cilj rada

Predmet ovoga rada je tradicija oblikovanja tekstila kao poticaj likovnom stvaralaštvu. Cilj rada je uočiti poveznicu između tradicije, kulture, kulturne raznolikosti, kulturne baštine i globalizacije te istaknuti važnost likovnog stvaralaštva u obrazovnom sustavu, odnosno ulogu tradicijske i umjetničke baštine u razvoju intelektualnog, moralnog i estetskog razvoja. Drugim riječima, ovim radom će se pokušati dati pregled kulturnog i tradicijskog bogatstva te skrenuti pozornost na važnost odnosa likovne kulture i kulturne ostavštine u nastavi likovne kulture u Republici Hrvatskoj.

Izvori podataka

Prilikom izrade ovoga rada korišteni su sekundarni izvori podataka. Riječ je o vjerodostojnoj stručnoj i znanstvenoj literaturi. To su razne knjige dostupne u fondu Samostalne narodne knjižnice u Gospiću, Muzeju Like Gospić, članci i zbornici radova dostupni na portalima Hrčak, Google Znalac i dr., publikacije, internetski izvori i ostala odgovarajuća literatura na hrvatskom i engleskom jeziku.

Sadržaj i struktura rada

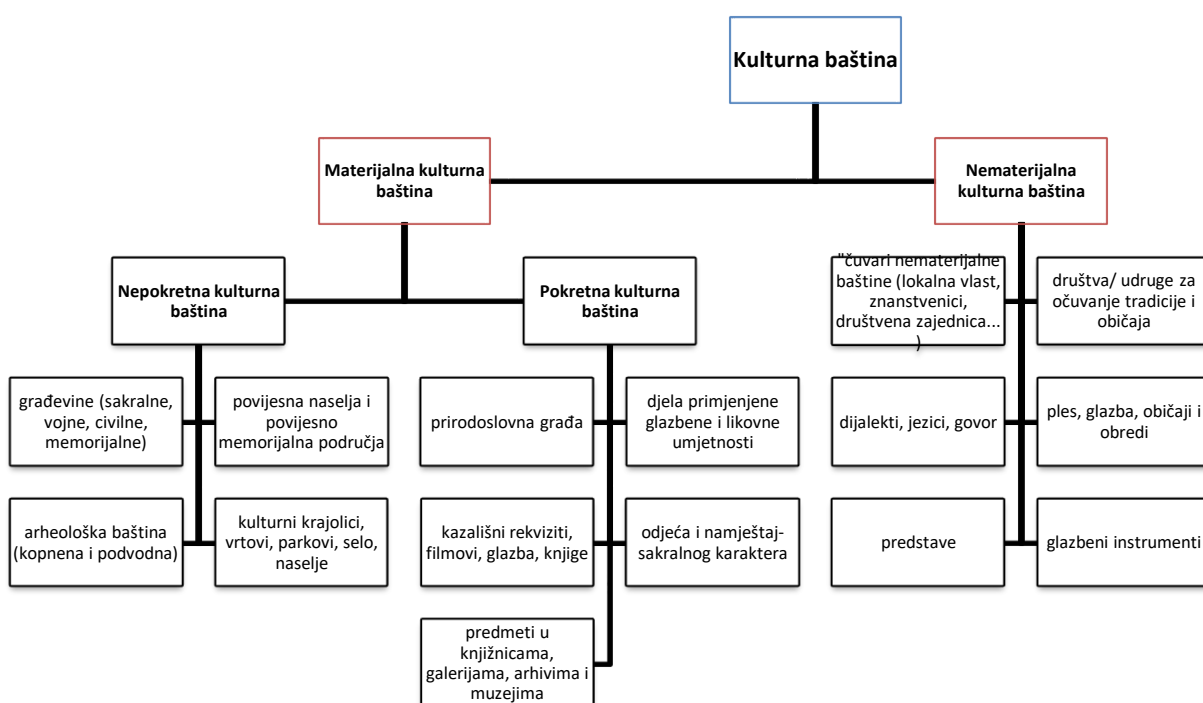
Rad se sastoji od šest cjelina. Nakon uvodnog dijela rada u kojem se pojašnjava predmet i cilj rada, drugo poglavlje ovoga rada proučava pojmove kulturne baštine i tradicije Like i Republike Hrvatske u cjelini. Prilikom sinteze baštine ličkoga kraja, poseban osvrt jest bio na tradicijski život Ličana koji je bio siromašan i uvjetovan klimom, tlo te samim geostrateškim položajem. Treće poglavlje rada ističe specifičnosti koje su uvjetovale način života, ali i samim time uzgoj sirovina od kojih se tekstil proizvodio. U tom dijelu se analizira tradicionalna obrada sirovina za proizvodnju tekstila te tehnike njegove izrade koje su vezane za područje Like. U nastavku je još detaljno opisan tradicionalni tekstil, a posebno muško, žensko i dječje narodno ruho. Četvrto poglavlje govori o važnosti likovnog stvaralaštva u obrazovanju i njegovoj povezanosti s tradicionalnim tekstilom kao motivirajućim materijalom za poticanje kreativnosti i mogućnosti likovne interpretacije zavičajne tekstilne baštine. Na oblikovanje tradicionalnog tekstila utjecala je prirodna okolina i kulturno povijesni utjecaji, a kroz izradu neophodnih i

svakodnevnih odjevnih predmeta gradila se i izražavala kreativnost te iskazivala potrebu za ljepotom. Samo upoznavanje i otkrivanje narodnog blaga omogućuje uvid u svijet naših predaka, a tradicijsko ruho je najkompleksniji domet narodnog stvaralaštva, osim njegove uporabe, odlikuju ga i estetske značajke, otkriva društveni položaj u društvu te u sebi skriva dublji smisao. Kroz četvrto poglavlje navedeni su brojni pristupi koji se mogu koristiti prilikom interpretacije tradicionalnog tekstila. Osim različitih projekata, istaknuti su i preduvjeti koji su potrebni za provedbu aktivnosti te je naglasak stavljen na isticanje pozitivnih učinaka na dijete. Nadalje, peto poglavlje prikazuje kako se tradicijski tekstil može interpretirati kroz zahtjevnije likovne projekte kao što je slikovnica. U tom poglavlju se iznosi detaljan opis same slikovnice, način izrade te njezina uloga prilikom upoznavanja djece s kulturnom baštinom. Slikovnica kao prva knjiga s kojom se dijete susreće, čini izvrstan medij za učenje o kulturnom bogatstvu i motivaciju prilikom stvaranja nečega novog i originalnog. Rad završava s zaključkom te popisom korištene literature.

KULTURNA BAŠTINA

Kulturna baština je važna tema za proučavanje u mnogim znanstvenim disciplinama, a njezino razumijevanje i važnost seže puno dalje od same umjetnosti ili povijesti. Ona je dio našeg identiteta, povezuje nas s prošlošću i utječe na našu sadašnjost i budućnost. Kroz različite aktivnosti, uključujući likovne, možemo razvijati razumijevanje i poštovanje prema kulturnoj baštini, kao i stvarati nove kulturne vrijednosti koje će se prenositi dalje. (Kušćević, 2015).

Kulturna baština i tradicija su usko povezane i često se koriste zajedno. Kulturna baština obuhvaća sve materijalne i nematerijalne elemente koje ljudi stvaraju i nasljeđuju kao dio svoje kulture i identiteta. To uključuje umjetnost, arhitekturu, jezik, običaje, obrede, plesove, glazbu, mitologiju, priče, vjerovanja, prehranu i druge kulturne izraze. U nastavku je prikazana detaljna podjela kulturne baštine prema: Kulturna baština, Ministarstvo kulture (dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/19897>).

Slika 1 Podjela kulturne baštine

(<https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/kulturna-bastina/vrste-kulturne-bastine/19897>)

Tradicija, s druge strane, odnosi se na skup vrijednosti, običaja, znanja i praksi koje se prenose s generacije na generaciju. To su obrasci ponašanja, rituali i način života koji su duboko ukorijenjeni u zajednici i imaju važnu ulogu u formiranju identiteta i pripadnosti. Kulturna baština često se prenosi kroz tradiciju. Primjerice, običaji i tradicionalne ceremonije mogu se temeljiti na povijesnim događajima ili vjerovanjima te čuvati i prakticirati kroz generacije. Glazba, ples i folklor također su važan dio tradicije i kulturne baštine, jer prenose povijest, vrijednosti i identitet zajednice.

Tradicija može biti temeljna komponenta kulturne baštine, jer odražava način života i vrijednosti prošlih vremena. Ona također pruža kontinuitet i povezanost između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Prenosnje tradicije s generacije na generaciju omogućuje očuvanje i revitalizaciju kulturne baštine. (Grgić, 2020).

Važno je naglasiti da tradicija nije statična i da se mijenja tijekom vremena. Kulturna baština i tradicija su živi entiteti koji se prilagođavaju novim okolnostima, utjecajima i potrebama zajednice. Stoga je važno podržavati i njegovati tradiciju kako bi se očuvala kulturna baština i istovremeno omogućio njezin razvoj i prilagodba suvremenom svijetu. Bitno je naglasiti ulogu kolektiva koji omogućuje borbu za očuvanjem baštine te samog povijesnog kontinuiteta, ali i prava u uživanju u raspoloživim dobrima i dužnosti očuvanja. Očuvanje baštine nije samo obveza već i prilika za promicanje vrijednosti tradicije i njezine dostupnosti budućim generacijama. Iako se možda dijelom odričemo suvereniteta zbog globalizacije ili pridruživanja široj zajednici poput EU-a, prirodna i kulturna baština ostaju neodvojivi dio našeg identiteta i odgovornosti. Uloga EU-a jest podrška u očuvanju baštine, a sama globalizacija i članstvo u EU ne znače odricanje od vlastite baštine, već potrebu za odgovornim upravljanjem i zaštitom. Kroz očuvanje i promicanje kulturne baštine i tradicije, zajednice mogu jačati svoj identitet, očuvati svoju jedinstvenost i bogatstvo te promovirati razumijevanje i poštovanje kulturne raznolikosti. (Cifrić, 2014).

Kultura i baština ličkog kraja

Lika je gorska regija smještena unutar planinskih masiva: Velebit na jugu, Velika kapela na zapadu, Mala Kapela na sjeveru te Lička Plješivica na istoku. Poznata je po svojoj netaknutoj prirodi, s visokim planinama poput Velebita, bogatim šumama, jezerima i rijekama, a osim toga posjeduje bezbroj kulturno- povijesnih materijalnih i nematerijalnih znamenitosti. Skup dobara, tradicije i običaja karakterizira Liku kao destinaciju. Ima specifičnu klimu s hladnim i dugim zimama te vrućim i sušnim ljetima. Ova klima je utjecala na način života, gdje su ljudi navikli na izazove koje donose ekstremni uvjeti.

Dvije ključne komponente koje su utjecale na formiranje identiteta Ličana jesu: klima i sastav tla te geostrateški položaj kraja. Prvi faktor, vezan uz klimu i tlo, oblikovao je većinski stočarsko-nomadski način života i naselja na krškim poljima, što je utjecalo na fizičke, kulturne i ekonomske karakteristike stanovnika Like. (Mataija, 2009).

Podneblje, teren, planina, ekonomsko stanje i potreba- sve je to utjecalo na gradnju naselja i kuća na području Like. Brvnašice (kuće) na području Like imale su karakterističan izgled za to područje. Vanjski izgled karakterizirao je podzid ili zid od tesanog kamena na koji se nastavljala drvena konstrukcija koja je činila gornji dio. Gornji dio se izrađivao od hrastove ili jelove građe, a na njega se nastavljao krov od šimle (drvo od jele) ili slame.

Poljoprivreda, stočarstvo i šumarstvo bili su temeljni sektori gospodarstva u Lici. Kada govorimo o poljoprivredi, najpoznatiji je lički krumpir te tradicionalno ličko jelo koje se vezuje uz njega, ličke police. Brašnast i prhak jesu odlike specifičnog okusa ličkog krumpira koji je registriran i zaštićen na zajedničkom tržištu EU, gdje je dobio oznaku izvornosti i zemljopisnog podrijetla.

Ličani su, što se tiče stočarstva, uzgajali ovce radi vune i mesa, a proces vunene prerade bio je jedan od važnijih događaja u godini. Nakon što bi se ovce ošišale, vuna bi se oprala, sušila i sortirala prema kvaliteti. Zatim bi se vuna kardala¹ i pretvarala u nit, koja bi se dalje tkalačkim strojevima pretvarala u tkaninu za izradu odjevnih (narodna nošnja) i uporabnih predmeta (posteljina, tepisi, stolnjaci...). Vuna je bila važna i za toplinu u hladnim zimskim mjesecima. Danas se tradicija obrade vune i dalje njeguje u Lici. Prepoznatljiva obuća Ličana

¹ Kardanje je proces obrade vune u kojem se odvajaju nesavršenosti i neravnomjernosti u vlaknima i usmjeravaju u jednom smjeru, kako bi se pripremila za daljnju obradu. Kardanje je važan proces u proizvodnji vune jer omogućava proizvodnju što ujednačenije i mekše niti.

jesu cokolje, čije je umijeće izrade proglašeno nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske, a ovaj proizvod nosi oznaku Lika Quality. Vuna ostaje važna sirovina za izradu različitih predmeta, a njen značaj za kulturu i tradiciju Ličana ne može se zanemariti. (Hećimović- Seselja, 1985).

Drugi bitan faktor je geostrateški položaj Like, kao raskrižje važnih puteva i povijesnih sukoba između različitih carstava i vjera. Ovo je dovelo do razvoja vojne tradicije i ratničkog identiteta Ličana. Lika ima bogatu kulturnu baštinu, obilježenu utjecajem različitih kultura tijekom povijesti, posebice turske i austro-ugarske. Očuvanje tradicije igra važnu ulogu u svakodnevnom životu Ličana. Kroz stoljeća, vojni aspekt njihova identiteta postao je dominantniji, oblikujući ih kao hrabre vojnike. Ova kombinacija stočarskog i ratničkog identiteta čini Ličane prepoznatljivima, a njihova povijest duboko ukorijenjenom u regionalnim specifičnostima. (Mataija, 2009). Najprepoznatljiviji lički suvenir je ipak lička kapa koja u sebi krije simboliku Krbavske bitke. Upravo motiv ličke kape je bio inspiracija za oznaku regionalnog sustava kvalitete „Lika Quality“.

TEKSTILNO RUKOTVORSTVO LIKE

Tekstilno rukotvorstvo Like odnosi se na tradicionalne tehnike izrade tekstila koje su karakteristične za područje Like, hrvatske regije koja se nalazi u središnjoj Hrvatskoj. Proizvodnja tekstila kao sastavni dio etnografske baštine na području Like ima dugu povijest, specifične tehnike obrade tekstila koriste se već stoljećima i prenose se s generacije na generaciju. Tekstilno rukotvorstvo u Lici i dalje se održava kao važan dio lokalne kulture i tradicije, a čuvanje i prenošenje ovog znanja na buduće generacije važno je za očuvanje kulturne baštine Like i Hrvatske u cjelini.

U procesu tradicionalnog oblikovanja tekstila, ključnu ulogu su igrale žene; one su uzgajale biljke za proizvodnju sirovina, preradile ih u niti i na kraju ručno izrađivale predmete. Korištene su sirovine poput lana, konoplje i vune, koje su se obrađivale na tradicionalan način. Ovaj postupak je zahtijevao puno truda i strpljenja, ali je na kraju proizveo iznimno kvalitetne materijale koji su se koristili za izradu tradicionalne narodne nošnje i drugih predmeta. Vuneni šalovi, čarape i prsluci, ali i tkane deke, jastučnice i ručnici dio su bogatog asortimana ličkog rukotvorstva. Žene su se bavile ovim zanatom kako bi pružile potporu svojim obiteljima, ali su također održavale i bogatu kulturnu baštinu Like. (Bakrač, 2001).

Tkalački stan u Lici bio je jedan od najvažnijih alata za proizvodnju tekstila. Bio je to drveni okvir koji je služio kao platforma za tkanje tkanina. Stan se sastojao od okomitih drvenih stupova, koje su povezivale vodoravne grede, a na koje se navijala pređa. Proces proizvodnje bio je dug i zahtijevao je puno strpljenja i vještine. Žene su se obično okupljale u grupama kako bi zajednički tkale i razmjenjivale ideje i tehnike. Iako su danas moderni strojevi zamijenili ručno tkanje, tkalački stan i dalje predstavlja važan dio tradicije i kulturne baštine Like.

Sprave za pripremu sirovina- lana, konoplje i vune

Prije nego što su se vuna, konoplja ili lan mogli iskoristiti za tkanje ili druge vrste proizvodnje tekstila, morali se prvo obraditi. U tradicionalnoj proizvodnji tekstila u Lici, žene bi obično koristile razne sprave za priređivanje ovih sirovina. Obrada vune, lana i konoplje se znatno razlikovala te će u daljnjem tekstu biti detaljno objašnjeno kako su se navedene sirovine obrađivale i uz pomoć kojih sprava. Upotrebljava se više alata i naprava, koje su se koristile pravilno utvrđenim redoslijedom - jedna za drugom: nabijačica, stupa (za nabijanje), trlica, greben, preslica, vreteno, rašak, vito, sukalo, katar i tara. (Hećimović- Seselja, 1985).

Obrada konoplje i lana

Prilikom izrade tradicionalnih tkanina u Lici dvije biljne sirovine koje su se koristile jesu lan i konoplja. Obični domaći lan služi kao predivo, dok se njegovo sjeme u narodnoj medicini koristi kao lijek. Ozimi i jari lan dvije su vrste lana. Ozimi lan se sadio sredinom studenoga, a najbolje je uspijevaao kada bi se sadio domaće sjeme te se nakon toga ognjilo ovčjim gnojem. Čupanje ove vrste lana odvijalo se u srpnju, a visina bi mu dosegala čak do jednog metra. Jari lan se sadio tijekom ožujka i travnja na dobro ognjeno i vlažno tlo, a čupanje se odvijalo u srpnju kao i kod ozimog lana.

Nakon što je lan počupan, skupljao se u svežnje te se sušio, a kad je bio dovoljno suh, trebalo se otući sjeme. Taj postupak se uglavnom odvijao na gumnu iznad biljca. Nakon što se lan otuče, svežnji se razvežu i stoje mjesec i pol dana na kiši i rosi da se dobro operu te se ponovno suše i u svežnjevima stavljaju pod krov. (Hećimović- Seselja, 1985).

Druga biljka koja je bila neizostavan dio tekstilne baštine Like je konoplja. Konoplja se sadila u travnju isto kao i jari lan. Lan se sadio rjeđe, dok je konoplja zahtijevala gustu sadnju kako bi bila što tanja. Također, postojale su i dvije brste konoplje: bila i crna. Bila konoplja se čupala sredinom kolovoza i koristila se za izradu finog platna, dok se crna konoplja čupala mjesec dana kasnije i njome se je izrađivalo debelo i grubo platno. Počupana konoplja se ostavljala na njivama tjedan dana da se osuši, a nakon sušenja se ručno runilo sjeme. Osim toga, isto kao i lan, konoplja se močila više od mjesec dana na rosi i kiši.

Močena i sušena konoplja i lan obrađivali su se na isti način. Prva sprava koja se koristila za obradu bila je nabijačica, sprava koja se sastoji od četiri štapa (sove) koje su zabite u zemlju

te se nalaze iznad jame za vatru, a nad njom je lisa pleter po kojoj se stavljala konoplja ili lan. Nabijačica je služila za grijanje te lakše odstranjivanje drvenastog dijela biljaka. (Hećimović-Seselja, 1985).

Slika 2 Stupa
(https://www.muzejprigorja.hr/edu_kad_bi.html)

Nakon nje koristila se stupa, sprava koja se pokreće rukom te je sastavljena od gornjeg i donjeg dijela. U gornjem dijelu stupe je 1 uzdužni žljeb i 2 noža, a u donjem dijelu nalaze se 2 žljeba i 3 noža. Stupa se koristila za odstranjivanje korijenja biljaka, a osim toga, provlačenjem biljke kroz noževe odstranjivali su se otpaci lana i konoplje. Stupa se izrađivala od bukovog drveta, kao i trlica. Na trlici se trličalo, tj. nakon svega prije navedenog konop i lan se stavljao u trlicu između zubaca i noža te su se na taj način također odstranjivali otpaci.

Slika 3 Trlica
(https://www.muzejprigorja.hr/edu_kad_bi.html)

Greben je sprava koja služi za grebenanje lana i konoplje, daska koja se postavlja na širu dasku. Na slobodnu stranu grebena navaljivao se teški kamen, a u otvor grebena se stavljalo obično vreteno kako se ne bi pomicalo. Grebenanjem su se dobivala vlakna konoplje i lana priređena za pređenje tzv. kudilja.

Slika 4 Greben
(https://www.muzejprigorja.hr/edu_kad_bi.html)

Sprava konopljastoga oblika nazivala se preslica, a na nju je bila privezana sveza koja je služila za vezanje prediva. Za pređenje pređe koristilo se vreteno koje je bilo dugo 30-40 cm. Pređa se motala na štap koji je bio u rasponu od 75 do 125 cm koji se naziva rašak, a valjci koji su se koristili za motanje pređe, končaca i pamuka zvali su se vitlo i vitlić. Prije nego li se pređa motala na vitlo, morao se odraditi proces bijeljenja. Taj proces se odvijao uz pomoć luga, tj. pređa se ispirala u lugu i vodi kako bi postala meka i bijela. Nakon što je to odrađeno, pređa je bilo spremna za snivanje i namotavanje na cijevi. (Hećimović- Seselja, 1985).

Slika 5 Preslica i vreteno
(<https://www.komazec.com/preslica.htm>)

Kolo, šipka i daščica su dijelovi sukala pomoću kojih se pređa namotavala na cijevi, a sprava za snivanje pređe jest katar. Snovanje podrazumijeva pripremanje osnove za tkanje tj. niti određene dužine slažu se paralelno prema unaprijed određenom redosljedu kako bi bilo usklađeno sa dužinom tkanine.

Tkalački stan ili tzv. tara jest sprava koja je služila za tkanje prtene i sukna. Za razliku od katra na kojem se snovalo, za tkanje je bilo potrebno navijanje osnovanih niti. To je bio dosta iscrpljujući posao u kojem su morale sudjelovati četiri žene koje su jako dobro poznavale rad na tari.

Slika 6 Tkalački stan (tara)
<https://muzejlike.hr/etnografski-odjel>

Platno koje se izrađivalo od lana i od konoplje znatno se razlikovalo. Konopljeno platno se više koristilo te su se od njega izrađivale plahte za krevete, donje prisvlačilo za muškarce i ženske košulje. Od nešto tanjeg konopljenog platna se izrađivalo muško rublje, ženske bluze te heklane plahte za dotu. Najfinije platno se nazivalo uzić i ono se koristilo za djecu. Od uzića su izrađivane dječje pelene i košuljice. Rjeđe korišteno platno je bilo laneno, a on njega su se izrađivali samo rupčići (maramice).

Potkraj devetnaestog stoljeća počelo se tkati pamučno platno kojem je osnova bila končac te se on miješao sa lanom i konopljom. Od končaca i lana su se izrađivale košulje i svečane plahte, dok su tkanine od konoplje i pamuka bili lužnjaci. Lužnjaci su služili za donošenje trave, graha, konoplje... Postojalo je još i ukrasno tkanje na daščice koje su karakterizirale pruge, a od njih su bili izrađivani stolnjaci i ubrusi.

Nakon drugog svjetskog rata tradicija tkanja se sve više zanemarivala te nestajala. Ponegdje se još tkaju vreće, ali im je osnova uglavnom bila špaga. (Hećimović- Seselja, 1985).

Obrada vune

Lika je planinarsko stočarski kraj, a od uzgoja ovaca najviše se uzgajala lička pramenka, dok se kasnije miješala s merino ovnovima radi oplemenjivanja. Razlog oplemenjivanja jest bio poboljšanje kvalitete vune, ali u konačnici ono nije bilo uspješno. Grla koja su se oplemenjivala nisu držana u uvjetima koji bi pomogli da se genetska predispozicija očituje u većoj i kvalitetnijoj proizvodnji vune.

Lička pramenka je autohtona pasmina koja se uzgajala na području Gorskog Kotara i Like, prvenstveno radi mesa i mliječnih proizvoda, a onda i radi vune. Vuna ličke pramenke bila je gruba, stoga se najčešće koristila za izradu tepiha, biljaca, punjenja za madrace, jastuke i sl., dok se od nešto finijih vlakana izrađivala odjeća čija je toplina bila bitna za ovo hladno podneblje.

Način obrade vune je bio dosta jednostavniji od obrade biljnih sirovina. Početak obrade se temeljio na šišanju ovaca koje se provodilo sredinom mjeseca lipnja, a nakon šišanja slijedilo je tzv. šurenje vune. Šurenje ili pranje vune odvijalo se u drvenim posudama u kojoj se nalazila vuna te se prala u vrućoj vodi. Iza pranja slijedilo je cijedenje i sušenje vune te češljanje. Prije nego li se vuna češljala, bilo je potrebno ukloniti dijelove vune koja nije bila dobra. U češljanju vune su pomagali i susjedi od domaćina, a ta aktivnost se odvijala uglavnom subotom navečer. Gargašanje (češljanje) vune se obavljalo uz pomoć gornjeg i donjeg gargaša. Vuna se stavljala na donji gargaš te se iščešljavala gornjim. Nakon gargašanja vuna je bila spremna za pređenje. Vuna se prela pomoću preslice i vretena te se prela na isti način kao i konoplja i lan.

Slika 7 Gargaši
(<https://narodni.net/narodni-obicaj-za-obradu-vune/>)

Za kiće (resice) vuna se još prepredala te je nakon toga bile spremna za mašćenje i farbanje. Bojanje u crnu boju se naziva mašćenje, a ono se odvija uz pomoć jasenove kore i željeznih ostataka od nakovnja (drozga). Kora i drozga se drže u vrućoj vodi oko sat vremena, procijedi se i u tu tekućinu se dodaje roba za mašćenje. Nakon mašćenja roba se rasprostire i suši te se cijeli proces mašćenja ponavlja još četiri do pet puta. Takav način bojenja se koristi sve do 19. stoljeća, a nakon toga žene su počele koristiti kupovnu boju. Osim bojanja u crnu boju (mašćenje), tkanine su se bojale još u zagasite i trajne boje poput: narančaste, tamno plave, tamno zelene i crvene. Tkanine su se bojale uz pomoć biljaka, pa se tako na primjer žuta boja dobivala uz pomoć kamilice, smeđa uz pomoć lišća oraha i kore hrasta, dok se zelena dobivala iz koprive, lišća jabuke te grana topole. (Hećimović- Seselja, 1985).

Slika 8 Lička posteljina
(<https://muzejlike.hr/etnografski-odjel>)

U prošlosti se tkalo od bijelog, sivog i crnog sukna, a brojni komadi tekstila su se izrađivali od vune. Ženske suknje, buštani i kratki kaputići izrađivali su se od tankog crnog sukna, dok se debelo koristilo za izradu muških odjevnih predmeta- hlače, kabanice, zimska obuća, kape i kaputi.

Osim tradicionalne odjeće za žene i muškarce, od vune su se još izrađivali biljci, slamnice (pokrivači), uzglavnice (vunene jastučnice), šarenice, pupaši te sve vrste torba. (Hećimović- Seselja, 1985).

Narodna nošnja

Tradicionalni tekstil Like izrađivao se od biljnih (lan i konoplja) i životinjskih (vuna) sirovina. Uz pomoć gore navedenih sprava dobivao se materijal za izradu brojnih odjevnih predmeta, posteljine, tepiha i ostalih predmeta koji su se koristili u kućanstvima. U nastavku je detaljan opis tradicionalne ličke odjeće (narodna nošnja), koja je s obzirom na hladno podneblje morala biti kvalitetna i topla.

Tradicionalna odjeća u Lici se sastoji od različitih komada odjeće koji su prilagođeni teškim klimatskim uvjetima ovog planinskog područja u Hrvatskoj. S obzirom na sam položaj ličkog podneblja, lička se nošnja svrstava među dinarske nošnje. Pisanih izvora za nošnju s ovih područja ima vrlo malo, znanje se glavnom temeljilo na usmenoj predaji. Sama građa je sačuvana u Etnografskom muzeju u Zagrebu te su dijelovi nošnje sačuvani u nekim kućama.

Nošnja nije doživjela velike izmjene. Radi se o odjeći koju su izrađivale žene, a sama proizvodnja odjeće temeljila se na tradicijskoj proizvodnji iz sirovina lana, konoplje i vune. Osim izrade samih predmeta, žene su odjeću bojale prirodnim bojama te su izrađivale ukrase za žensku i dječju odjeću.

Uz narodnu nošnju, u Lici se često nose i drugi tradicionalni odjevni predmeti, poput kožnih prsluka, ogrtača i kaputa, koje su izrađeni od kože, krzna ili vune. Obradom kože i krzna za izradu bavili su se zadrugari s razvijenim specifičnim vještinama i znanjem o tome kako pravilno obraditi kožu ili krzno i pretvoriti ga u odjeću ili obuću. U Lici, sukna odjeća za muškarce je bila popularna jer je bila topla i izdržljiva, a zadrugari su imali važnu ulogu u tradicionalnom hrvatskom društvu, a posebno u ruralnim područjima gdje su bili glavni proizvođači različitih predmeta za svakodnevnu upotrebu, poput odjeće, obuće i alata. Sposobni zadrugari su bili cijenjeni u zajednici, a njihove vještine su se prenosile s generacije na generaciju kako bi se očuvala tradicija i kultura lokalne zajednice.

Tradicionalna odjeća u Lici svjedoči o životnom stilu ovog područja, te naglašava praktičnost, izdržljivost i jednostavnost, ali također sadrži i elemente ljepote i dekorativnosti koji predstavljaju kulturnu baštinu ovog područja. Narodna nošnja Like bila je važan dio kulturnog identiteta ljudi u tom području i odražavala je njihov način života, običaje i tradiciju. Danas se nošnja može vidjeti samo u određenim prigodama i svečanostima, dok je u svakodnevnom životu gotovo potpuno nestala.

Nošnja za muškarce i žene sastojala se od dva dijela, i to: prisvlačila i gornje odjeće. Prisvlačilo je predstavljalo rublje od bijelog domaćeg platna te se ono oblačilo izravno na tijelo. Gornja odjeća, kako sam naziv kaže, oblačila se na prisvlačilo.

Slika 9 Narodna nošnja Like (foto arhiva HKUDA „Široka Kula“)

Ženska narodna nošnja

Ženska narodna nošnja u Lici se sastoji od dvaju dijelova: prisvlačila i gornje odjeće. Prisvlačilo, koje se također naziva i pranje, je bijelo domaće platno koje se nosi ispod gornje odjeće. Sastoji se od košulje koja se dijeli na gornji (oplećak) i donji dio (krila), a dužina joj je do pola lista. Zarukavlje košulje je stisnuto, rukavi su ravni i široki te su nabrani na ramenima i uz rubove na kraju rukava. Potkrpa je bila podstava na košulji i svrha joj je bila davanje čvrstoće. Izrez oko vrata košulje bio je okrugao s ukrasom čipke. Volan čipke se još mogao naći i na rukavima, ali kod svečanih ili djevojačkih košulja. (Gušić, 1955).

Slika 10 Ličanka

<https://www.facebook.com/CroatianTraditionalCostumes/photos/a.112688568881349/197401627076709/?type=3&theater>

Nadalje, suknja, zaslan, šuba, pleteni vuneni rubac, tkanica, župica i alijanac, čine gornju odjeću. Široka suknja izrađena je od crnog sukna te je naborana oko struka, a nabori su složeni u krupne falde. Porub suknje je uglavnom uzak, izuzev svečanih suknji čiji je porub širi te je modre, crvene ili zelene boje. Gornji dio suknje, buštan - bušt, nalik je prsluku. On je također izrađen od crnog sukna i postavljen je domaćim platnom.

Slika 11 Suknja (autorska fotografija)

Osim crnih suknji, postojale su i takozvane suknje mišanice. Mišanice su lagane karirane ljetne suknje, a razlikovale su se po boji. Starije žene su nosile s crnim i modrim kockama, crnozelene nosile su mlađe žene, dok su svijetlije žuto-crvene nosile djevojke. Buštan suknje mišanice bio je iste boje kao i suknja te je izrađen od samta ili skerleta. Preko suknje nosio se zaslan koji je izrađivan od kupovnih materijala (lister, teška svila ili glot). Pružao se od struka do gležnja te je na svojim rubovima imao nabore.

Slika 12 Zaslan (autorska fotografija)

Usku ženski pojas, naziva se tkanica i se nalazio malo ispod pregače. Širina pojasa bila je pet do sedam centimetara i tkan je na tari, su u zagasitim bojama ukrašen sitnim

geometrijskim oblicima. Tkanice starijih žena bile su ukrašene još žutim metalnim gumbima, dok su tkanice djevojaka bile nešto svijetlije i imale su na sebi malu maramicu. Tkanice su po svojoj osebnosti činile najljepši dio nošnje u Lici.

Slika 13 Tkanica (autorska fotografija)

Odjeća koja se nosila preko košulje i buštana bio je alijnac - kratki kaputić od crnog sukna postavljen platnom. Na dan vjenčanja nosio se samo kratki crveni ili crni kaputić pod nazivom župica. Bile su još i šube, zimski kaputići udatih žena, koji su izrađivani od kupovnog sukna te postavljeni krznom mladog janjeta. Nosili su se još i duži i kraći kožuni; kraći kožuni izrađivani su od janječeg krzna i bili su bez rukava, dok su dugi imali rukave, dosežali su do ispod bedara te su izrađivani od ovčjeg krzna podšišanog runa.

Žene su još nosile i vuneni rubac koji se heklao iglom na motive. Nosile su još i crni pleteni rubac uz svečanu odjeću, u žalosti ili svakodnevno. Pokrivalo za glavu bio je rubac od bijelog domaćeg platna protkan modrim ili tamnocrvenim pamukom. Ispod rupca bila je uvijek lijepo počešljana kosa prema zatiljku te spletena u dvije pletenice. Za vrijeme zimskih mjeseci nosio se tumban, platneni pokrivač. Nešto kasnije, nosili su se samo kupljeni rupci od vune s crvenim ili modrim cvjetnim motivima.

Slika 14 Pokrivalo za glavu (autorska fotografija)

Što se tiče nakita, žene s područja Like nakitom su smatrale sve što je bilo izrađeno od koralja, zlata i srebra. Žene su najviše nosile ogrlice od crvenih koralja, veličina ogrlice i u koliko je redi bila napravljena, ovisio je o statusu žene. Tako je na primjer, žena na vjenčanje nosila manju ogrlicu od crvenih koralja koje je bila nadopunjena s dukatima. Osim ogrlica, nosile su još i prstenje, srebreno ili zlatno, pod nazivom vitice. Od nakita su još bile velike i male igle za pričvrščivanje tumbana, kopče i naušnice (rećine). Po narodnim vjerovanjima, gubitak nakita je nosio nesreću, stoga su žene strogo pazile na svoj nakit.

Slika 15 Ogrlica (autorska fotografija)

Ženska obuća razlikovala se ovisno o godišnjem dobu i prigodi, pa je bila obuća za ljetne i zimske mjesece, obuća za u polje ili svečana obuća. Materijali od kojih je izrađivana jest: vuna, lan, pamuk i koža. Čarape (čorape) izrađivane su od lanenog ili pamučnog konca i nosile su se samo ljeti. Za razliku od njih, vunene čarape su bile za svečanije prigode ako se nose u

opancima. Pletene su od ovčje vune ili janjeće pređe te su se razlikovale po bojama. Bijele, crvene i smeđe su nosile djevojke, dok su udate žene nosile modre ili crne vunene čarape. Vunene čarape su još imale tanko pletenu nit koja se vezala ispod koljena - podvezu. U hladnijem dijelu godine nosile su prtene vunene čarape i natikače. Natikače su se još nosile i u svečanim prigodama. Vuneni opleteni priglavak, cokolje (čaćule), podašit je po stopalu ovčjom ili kožjom kožom ili suknom, a danas se uglavnom podšivaju gumom. Kod obuće još razlikujemo obojke, ričke opanke, kapičare i opanke (oputare). Crno domaće sukno gradilo je obojke koje su se nosile u zimskim mjesecima i one su učvršćivale i davale oblik opancima. Opanci su bili najstarija i najpoznatija obuća u ličkom kraju. Bile su prilagođene za kameniti kraj te su se nosile samo radnim danom. Za vrijeme blagdana i svečanih prigoda žene su nosile ričke oputar e- žute lagane ukrašene opanke. Tijekom cijele godine, nosili su se još i kapičari, crni ili žuti.

Slika 16 Opanci oputari
(https://www.obrtpaun.hr/?product_cat=opanci)

Slika 17 Opanci kapičari
(https://www.obrtpaun.hr/?product_cat=opanci)

Osim svega prije navedenog, bitan dio narodne nošnje činila je ručna pletena torba. Žene su je nosile na lijevoj ruci preko lakta, a krasile su je raznobojne kite (nakiće) i resice pri otvoru. Dana se torbe mogu vidjeti samo u nekim folklorističkim priredbama te se čuvaju kao neizostavan dio kulturne baštine i tradicije.

Slika 18 Torba (autorska fotografija)

Muška narodna nošnja

Muška narodna nošnja u Lici je bila vrlo praktična i izdržljiva, prilagođena životu na selu, radu na polju, ali i klimatskim uvjetima. Nošnja se sastojala od više dijelova, uključujući: košulju, hlače, bilu pletenu maju, zubun, aljinu, ćurak (gornja suknena odjeća); kožun, pojasevi (krznena odjeća); kapu i obuću.

Slika 19 Ličani (foto arhiva HKUDa „Široka Kula“)

Prije svega navedenog, najprije se oblačilo prisvlačilo, koje je podrazumijevalo dugačke gaće s turom izrađivane od domaćeg konopljinog platna. Nadalje je košulja koje seže do koljena. Karakteristična je po svom širokom ovratniku (jaka) te je izrađena od čvrstog i debelog platna. Kao i kod ženske košulje, rukavi su široki, nabrani oko ramena i jačice, kopča se sa gumbima te je sašita bez ukrasa. Povrh košulje se nosi bijela pletena maja, pamučna maja pletena dvožičanom finom bijelom vunom. Zubun se nosio preko maje, izrađivan je od istog materijala kao i hlače. Imao je širok i položen ovratnik te je bio bez podstave.

Hlače od sivog, crnog ili smeđeg valjanog sukna nazivaju se brevenci-brvenci-brevenci. Sežu od struga do gležnja te imaju potpetak koji ih drži čvrsto stegnute uz nogu. Na prednjem dijelu hlača je raspoređeno koji ima poklopac kojeg drži kajiš (crni kožnati pas) provučen

kroz petlje oko struka, osim toga na prednjem dijelu hlača su urezani i ukoso rezani džepovi. Otraga i sa strana se nalaze klinovi.

Slika 20 Brvenci (autorska fotografija)

Aljina jest dugačka muška kabanica izrađena od sivog i crnog valjanog sukna. Nosi se otvoreno, širokih je rukava te bez podstave i ovratnika je. Nosila se za vrijeme kišovitoj i hladnijeg dijela godine. Osim kabanice, postojao je još zimski kaput od sivog domaćeg valjanog sukna, a zvao se ćurak.

Što se tiče krznene odjeće, tu razlikujemo kožune i pojaseve. Kožuni su se uvijek nosili, neovisno o godišnjem dobu. Bili su dugi, s rukavima i izrađeni od bijelog runa i kože. Sprijeda su se kopčali duguljastim gumbima. Postojala je i kraća verzija kožuna, nju su nosili u kući i oko kuće, bila je bez rukava i karakterizirala ih škuro-žuta boja.

Nešto širi kožni pojas, od onog gore navedenog, bio je ćemer. Sprijeda je bio širok dvadeset centimetara, dok je iza bio nešto uži. Na ćemeru je još bio pretinac za različite potreštine poput: duhana, lule, noža, kresiva, kamena, igle i slično.

Kada govorimo o obući, najprije su se obuvali navlačci do koljena, izrađeni od sive vune ili rijetko od bijele niti lana i pamuka (ljeti). Povrh navlačaka se obuvaju kalčine- vunena obuća koju su muškarci nosili zimi. Coklje ili čačule i oputari su isti kao i kod žena, razlikuju se samo po veličini.

Slika 21 Ličanin u kožunu (foto arhiva HKUDa „Široka Kula“)

Kao sastavni dio muške narodne nošnje jesu kape i šubare. Naviše se nosila crna sukkena kapa, dok su se u hladnijem dijelu godine nosile šubare od zečjeg i janječeg krzna. Muška narodna nošnja u Lici bila je prilagođena radu na polju i lovu, te je bila vrlo izdržljiva i udobna za nošenje. Danas se muška narodna nošnja u Lici rijetko nosi u svakodnevnom životu, ali se još uvijek može vidjeti na nekim folklorističkim priredbama i svečanostima u tom području.

Slika 22 Ličke kape- od starije do novije varijante (autorska fotografija)

Osim gore navedenih pokrivala za glavu, neprepoznatljiviji simbol identiteta Ličana bila je lička kapa ili crvenkapa. Primarni materijal od kojeg se izrađivala kapa bilo je crveno sukno, a kasnije je se još koristila i čoja koja je služila kao zamjenski industrijski materijal. Krojenje je predstavljalo prvi korak u izradi. Krug za tjeme bio je promjera do 35 centimetara, dok je dužina oboda bila od 65 do 75 centimetara, a širina oboda je bila 7 centimetara. Nakon krojenja slijedilo je vezenje oboda i tjemena kape. Uzorci kojima se ukrašavala kapa bile su ravne linije, kružići ili spirale tzv. zečji skok, a od motiva najčešće je bilo sunce i paunovo pero. Nakon ukrašavanja kreće šivanje kape te našivanje resa (kita). Kite su izrađivane od snopova svilenog crnog konca te su pričvršćene na rub kape. Kada je kapa bila gotova morala se još ispeglati na posebnim kalupima, ovisno o veličini. Ličani su kape nosili tako da su im rese padale iza desnog uha, a kapa je bila malo nagnuta prema čelu i nakrivljena na desnu stranu glave. Lička kapa se nosila uvijek (ženidba, slavlje, rad), a u konačnici su se muškarci i sahranjivali s njom. (Kolpak, 2013).

Dječja tradicionalna odjeća

Odjeća za djecu u prošlosti razlikovala se od današnje. U prvih šest mjeseci života djeca su nosila košuljice od lana (kabaničice), a pelene su bile izrađene od istog platna (uzića). Košuljica je otraga bila prerezana sve od ispod pazuha pa do vrata, zakopčavala se uz pomoć vezica te je bila dužine do koljena. Košuljice su se nosile sve do šestog mjeseca života, nakon čega su dječaci nosili košuljice muškog kroja, a djevojčice košuljice ženskog kroja. Povrh košuljice dječacima i djevojčicama su se oblačile haljinice od domaćeg mašćenog platna ili od kupovnog materijala, a preko njih još pletene majice kao gornju odjeću. Dječaci još nose gaćice i hlačice muškog kroja, a djevojčice su nosile kijkljicu (suknjicu).

Od pokrivala za glavu, djevojčice do osme godine nisu nosile ništa, a nakon toga bi nosile svjetlije rupce. Dječaci su nosili različite vrste pokrivala za glavu, poput crvenih ličkih kapica, šubara od zečjeg krzna ili crnih kapa od sukna.

Obuća je bila ista kao i kod odraslih, a nosile su se vunene pletene čarape i opanci. Ovi detalji iz prošlosti nam pokazuju kako su se tradicionalne odjevne navike mijenjale tijekom vremena. (Hećimović- Seselja 1985).

TRADICIONALNI TEKSTIL LIKE KAO POTICAJ LIKOVNOM STVARALAŠTVU

Tradicija može biti vrlo važan poticaj za likovno stvaralaštvo, jer predstavlja bogatstvo kulturne baštine koje su prethodne generacije ostavile za nas. Kulturna baština može se manifestirati u različitim oblicima, poput umjetničkih djela, folklora, običaja, arhitekture, tekstila, nakita itd. Kreativni procesi umjetnika i dizajnera često su crpili nadahnuće iskustvo iz tradicije, a korištenje tradicionalnih tehnika, materijala i motiva, njihovom primjenom i interpretacijom u suvremenom kontekstu može donijeti autentičnost i jedinstvenu kvalitetu. Istovremeno, tradicija može služiti kao snažna platforma za učenje i istraživanje, pogotovo u kontekstu interdisciplinarnog pristupa. (Rimac, 2019).

Duboka je povezanost kulture, društva, i pojedinca te njihova međusobna ovisnost; kultura oblikuje način života ljudskih skupina, istovremeno oblikujući i identitet pojedinca. Kroz društvenu interakciju, pojedinac postaje nositelj i prenosilac kulture, stvarajući tako nove kulturne vrijednosti. Međuovisnost kulture, društva i pojedinca podupire važnost kulturnog obrazovanja. Osim toga, društveni procesi i spoznaje ne mogu biti razumljivi izvan kulture i vremena u kojem se javljaju. Stoga, prevladava potreba za inkluzivnim i kontekstualnim obrazovanjem koje uzima u obzir kulturne vrijednosti i povijesni kontekst kako bi se bolje razumjele društvene dinamike i promicalo razumijevanje različitih kultura i perspektiva.

Kultura je važna u oblikovanju čovjeka, kako na kolektivnoj, tako i na individualnoj razini, ona je nešto što se nasljeđuje od predaka i prenosi na nove generacije, oblikujući njihove umove i način razmišljanja. U sklopu obrazovanja, kulturna dimenzija je ključna, obrazovanje ne samo da prenosi znanje, već i pruža kontekstualno razumijevanje kulture i njezinih vrijednosti. Učenje i mišljenje se odvijaju unutar kulturnih konteksta i obrazovanje igra ključnu ulogu u prijenosu kulturnih vrijednosti i znanja s generacije na generaciju. Prenosnje kulture s generacije na generaciju čini bitan dio procesa kulturalne tradicije te time čini kulturu živom i relevantnom. To isto načelo primjenjuje se u obrazovanju, gdje se kultura, znanje i vrijednosti prenose na učenike.

Kada govorimo o obrazovanju bitno je naglasiti i važnost kreativnosti i stvaralaštva. Obrazovanje ne bi trebalo biti samo reprodukcija kulturnih obrazaca, već treba poticati učenike na razmišljanje, samostalnost i stvaralačko izražavanje. Likovne aktivnosti igraju ključnu ulogu

u ovom procesu, omogućavajući djeci da otkrivaju, interpretiraju i izražavaju kulturnu baštinu na kreativan način. Kulturna baština i likovne aktivnosti podupiru razvoj dječje individualnosti i sposobnosti te ih čini ključnim za oblikovanje bogatijeg i ispunjivijeg djetinjstva te razumijevanje vlastite kulture.

Integracija kulturne baštine u obrazovne programe omogućava djeci da razvijaju svoje vještine, kreativnost i razumijevanje vlastite kulture. Likovne aktivnosti posebno su važan način povezivanja djece s kulturnom baštinom, jer omogućuju izražavanje i interpretaciju različitih aspekata te baštine. Kroz igru i kreativnost, djeca mogu dublje razumjeti povijest i vrijednosti svoje kulture. Kroz likovne aktivnosti, djeca mogu razviti svoju kreativnost i stvaralački potencijal, što je važno za njihov cjelokupan razvoj. Da bi susret djece s kulturnom baštinom bio uspješan, bitno je prilagoditi materijale i aktivnosti koji odgovaraju razvojnom stupnju djeteta, potičući ih na aktivno sudjelovanje i istraživanje baštine iz njihove perspektive. Osim toga, korištenje vizualnih i nevizualnih motiva je također bitno. Vizualni motivi privlače pažnju i estetski su važni, dok nevizualni motivi, poput priča i narodnih legendi, potiču maštovitost i razvijaju kreativnost djece te u konačnici upotreba različitih tehnika, materijala i formata papira omogućuje djeci da istražuju i izraze svoje ideje na različite načine, potičući njihov likovni senzibilitet, kreativnost i pronalazak vlastitog izražajnog stila. Važno je omogućiti djeci da samostalno istražuju baštinu i razvijaju originalne likovne koncepte, što potiče njihovu slobodu izražavanja. Također, bitno je navesti da odgojitelji i učitelji imaju ključnu ulogu u poticanju ljubavi prema baštini i kreativnom likovnom odgoju. Oni trebaju stvarati ravnotežu između slobode i kontrole te podržavati dječje stvaralačke procese. (Kostelac, 2022).

Likovno stvaralaštvo i likovni odgoj pružaju djeci moćan medij za promatranje i izražavanje kulturnih ideja i poruka. Kroz likovne aktivnosti, djeca imaju priliku istraživati, izražavati svoju kreativnost i razvijati svoje sposobnosti u kontekstu kulturne baštine. Likovne aktivnosti ne samo da pomažu djeci da bolje razumiju kulturnu baštinu nego i potiču razvoj njihovih vještina i sposobnosti, uključujući promatranje, kritičko razmišljanje i izražavanje. Učitelji i odgojitelji igraju ključnu ulogu u podržavanju ovog procesa, odabirom relevantnih kulturnih sadržaja, poticanjem dječjeg izražavanja i vođenjem likovnih aktivnosti.

Obrazovanje bi trebalo poticati razvoj individualnosti i sposobnosti djece te ih pripremiti za suočavanje s izazovima suvremenog društva. Kulturna baština, kao dio likovnih aktivnosti, može doprinijeti obogaćivanju i razvoju dječjih sposobnosti i kreativnosti, omogućujući im da dožive bogatstvo života i različite dimenzije vlastite kulture. (Kušćević, 2015).

Tekstil kao motivacija likovnom stvaralaštvu

S obzirom na težnju ka očuvanju tradicijske kulture i zanata, posebno je važno da se djeci omogući kontakt s kulturnim naslijeđem kako bi razvili dublje razumijevanje vlastite kulture i identiteta. Projekti poput posjeta etno muzeja, etno sela, sajмова i kulturnih događanja pružaju djeci priliku da stvaraju, istražuju i razvijaju različite vještine, kako kognitivne, tako i emocionalne. Kroz ovakav pristup, djeca stvaraju dublje veze s vlastitom kulturom, razvijaju kreativnost, individualnost i ljubav prema umjetnosti i tradiciji. (Rimac, 2019).

Likovno stvaralaštvo je vrlo važno u razvoju djeteta i kreativnosti kao ključnog faktora. Ono potiče djetetovu sposobnost izražavanja i istraživanja putem likovnih vještina, naglašavajući važnost okoline, materijala i poticaja za razvoj kreativnog potencijala. Također, bitno je istaknuti važnost procesa stvaranja nad konačnim proizvodom te potrebu da dijete uživa u kreativnom izražavanju na jedinstven i osoban način. To je važno za podršku djetetovom razvoju i samopouzdanju u umjetničkom izražavanju. (Balić Šimrak, 2016).

Kada govorimo o samoj tkanini kao motivirajućem sredstvu u likovnosti, bitno je obratiti pažnju i na same sirovine od kojih je ta tkanina izrađena. Konac, koji se izrađuje iz različitih materijala kao što su lan, konoplja, vuna, ili koža, igra ključnu ulogu u stvaranju raznovrsnih umjetničkih i praktičnih predmeta. Konac igra ključnu ulogu kada govorimo o kulturnoj baštini, osobito u tradicionalnom odijevanju, obući i uređenju kuće. Tkanje i izrada odjeće, obuće te ukrasnih predmeta s koncem odražavaju bogatstvo narodnih običaja i kreativnost u tradicijskoj kulturi. Također, ovi tekstilni elementi često imaju duboko ukorijenjeno značenje i simboliku, čineći ih važnim dijelom identiteta i kulturne baštine zajednica. (Balić Šimrak, 2016).

Sami proces tkanja djeci omogućuje stvaranje nečega novog i inovativnog prema uzoru na stare zanate. Drveni okvir koji na dvije suprotne strane ima razmaknute čavle od 0,5 do 1 centimetar čini tkalački stan, a vuna, špage, trake od tkanine koju djeca sama izrezuju mogu činiti osnovu. Vrsta konca koji se koristi prilikom izrade odabire se ovisno o namjeni tkanine. Uz ovako jednostavnu repliku tkalačkog stana djeca se mogu okušati u tkalačkoj vještini te kroz takve aktivnosti naučiti karakteristike materijala od kojeg je konac izrađivan, imenovati boje, razvijati finu motoriku šake, logičko mišljenje i zaključivanje. (Balić Šimrak, 2016).

Prilikom promicanja tradicije i čuvanja bogate kulturne baštine bitno je ne zaboraviti prijenos vještina izrade čipke. Čipkarstvo je izuzetno važan dio kulturne baštine i umjetničkog nasljeđa. Lepoglavska čipka postala dio međunarodnog priznanja, s uvrštavanjem na UNESCO-ov popis nematerijalne svjetske baštine te to svakako podcrtava njezinu važnost i jedinstvenost. Povezivanje čipke s različitim tehnikama kao što su grafika (monotipija, kolažni tisak), modeliranje (glina), kirigami (papir) i oblikovanje prostora (namještaj) može rezultirati jedinstvenim umjetničkim djelima. (Balić Šimrak, 2016).

Tradicionalni tekstil može biti inspiracija za likovno stvaralaštvo na različite načine. Ovisno o kulturi i regiji, tradicionalni tekstil može biti ukrašen različitim uzorcima, bojama, vezom, tkanjem ili drugim tehnikama. Jedan od načina korištenja tradicionalnog tekstila u likovnosti jest kroz interpretiranje uzoraka i motiva na papiru ili platnu. Na taj način se uzorak tekstila može interpretirati i primijeniti u novom kontekstu te dati novu dimenziju vizualnom jeziku. Motivi mogu biti obrađeni kroz slikanje i crtanje materijala, te korištenjem boje kojom su pokazuje raznolikost i bogatstvo motiva tekstilne tradicionalne kulture. Sama raznolikost i razigranost motiva svršeno se poklapa s djetetovom maštom.

Primjerice, korištenje uzorka tradicionalnog tekstila u suvremenom modnom dizajnu ili primjena istog uzorka na keramici ili namještaju. Kroz proučavanje i stvaranje ornamenata iz hrvatskih narodnih nošnji, djeca ne samo da razvijaju kreativnost već i prostorne, matematičke (nabrajanje, nizovi, geometrijski oblici) i lingvističke (pismo) sposobnosti. Ovo je odličan primjer kako umjetnost može pozitivno utjecati na cjelokupni razvoj djece.

Učenje o dizajnu odjeće i promicanje svijesti o odijevanju u ranom uzrastu može imati dugotrajne koristi. Naučiti djecu o principima dizajna i važnosti funkcionalne i lijepe odjeće ne samo da potiče kreativnost, već i razvija njihovu svijest o osobnom izražavanju i samopouzdanju. Također, bitno je učiti djecu i o recikliranju odjeće jer ono promiče održivost i odgovornost prema okolišu te omogućuje djeci da budu kreativna i razmišljaju o održivom modnom pristupu, što će im zasigurno koristiti u budućnosti.

Drugi način korištenja tradicionalnog tekstila je kroz upotrebu samog tekstila kao materijala u likovnom stvaralaštvu. Tekstil se može koristiti kao podloga za slikanje, kao materijal za kolaž, ili kao sastavni dio instalacije. Na taj način se tradicionalni tekstil pretvara u likovni element, a njegova struktura, boje i oblici postaju dio likovne kompozicije.

Kako bi djeca sam proizvela inovativne komade odjeće, radu prethodi dizajn odjevnih predmeta. Dakle, potrebno je najprije izrezati sve oblike (hlače, prsluci, haljine...) te tehnikom kolaža dekorirati tj. oblikovati ornamente koji se potom prenose u druge tehnike i materijale kako bi se u konačnici dobio gotovi uzorak.

Prilikom proizvodnje tradicionalne odjeće (šivanjem, vezenjem...), ali i na primjer lutkica koje bi to oblačile, može se koristiti tradicionalna blijedožućkasta tkanina koja predstavlja izvrstan supstrat za svakojake intervencije poput konaca u boji koji služe kao slikarski medij. Osim navedenoga, može se proizvoditi tradicionalni nakit, crvene ogrlice od koralja. Obojene keramičke kuglice koje zamjenjuju koralj ili poludrago kamenje, prekrasan su primjer rukotvorine koje sadrže gotovo sve likovne elemente. (Balić Šimrak, 2016).

U svakom slučaju, korištenje tradicionalnog tekstila u likovnom stvaralaštvu pruža mogućnost upoznavanja kulturne baštine kroz vizualni jezik, te stvara most između prošlosti i sadašnjosti, prenoseći vrijednosti i znanja na nove generacije.

SLIKOVNICA „LIČKO DITE“

Interpretacija tradicijske baštine u likovnom stvaralaštvu

Kulturna baština zavičaja može biti vrlo poticajan alat za stvaralački čin te sposobnost stvaranja i izražavanja nečega novog i neponovljivog. Primjena tekstila se može istraživati i interpretirati na više načina - analizom motiva i materijala ili može biti poticaj za zahtjevnije projekte poput slikovnica koje upotrebom tekstila upoznaju djecu s tradicijskom baštinom.

Slikovnica („prva knjiga djeteta“) je knjiga namijenjena djeci koja sadrži ilustracije i tekst, obično u formi kratkih priča ili pjesama. Ilustracije u slikovnicama pomažu u razumijevanju radnje priče i često su vrlo privlačne za djecu. Slikovnice pomažu u razvijanju mašte i kreativnosti kod djece, kao i u razvoju rane pismenosti kroz čitanje i prepoznavanje riječi. Uz to, slikovnice su također korisne za učenje novih riječi i koncepta te razvoj govornih i jezičnih vještina kod djece.

Slikovnice imaju izuzetno važnu ulogu u razvoju djece. Osim što pomažu djeci da otkriju svijet pisane riječi, potiču emocionalni razvoj. Česta navika čitanja razvija potrebu za knjigama, omogućujući djeci da ih vide kao umjetnička djela. Slikovnice imaju različite funkcije, uključujući spoznajno-pojmovnu, informativnu, zabavnu, govorno-jezičnu, iskustvenu i estetsku. Svaka od ovih funkcija doprinosi različitim aspektima djetetovog razvoja, uključujući kognitivne sposobnosti, jezik, zabavu i estetski ukus. Estetska funkcija slikovnica posebno je važna jer potiče različite emocije i razvoj ukusa djece za ljepotu umjetnosti i knjiga.

Jedna od vrsta slikovnica jest interaktivna didaktička slikovnica, a jedan od primjera oblikovanja takve vrste slikovnice jest tiha knjiga. Tiha knjiga za djecu ima značajnu ulogu u poticanju senzomotoričkog razvoja. Osim toga, važno je istaknuti razlike u moždanoj aktivnosti između djevojčica i dječaka. Djevojčice obično ranije počinju čitati i pisati, ali imaju manje razvijenu prostornu orijentaciju od dječaka. Također, brže razvijaju finu motoriku. Što se tiče preferencija boja i igračaka, istraživanje pokazuje da nema univerzalnih pravila, iako postoje stereotipi. Djevojčice preferiraju lutke, dok dječaci često vole pokretne igračke poput auta. Važno je pružiti djeci raznolik izbor slikovnica i igračaka kako bi se potaknuo razvoj različitih vještina. Likovne aktivnosti imaju pozitivan utjecaj na razvoj koncentracije, stimuliraju organizam i potiču kreativnost te divergentno mišljenje kod djece. (Zubić, 2019).

Knjige, kao što su "touch & feel" knjige, knjige koje možemo dotaknuti i osjetiti, donose interaktivno iskustvo čitanja za djecu. Kombiniraju različite materijale poput kartona, tkanine, umjetnog krzna i drugih površina kako bi djeca mogla dodirivati i osjećati različite teksture, čime se pomaže razvijanju njihovih osjetnih percepcija. Osim što potiču djecu na upoznavanje različitih materijala, takve knjige također promiču razvoj fine motorike, omogućujući djeci da okreću stranice i istražuju različite teksture. Osim toga, djeca mogu naučiti razlikovati tvrde materijale poput drveta i kartona od mekših poput tkanine ili plastike. Ovakve knjige omogućuju djeci da razviju razumijevanje različitih površina i materijala te potiču njihovu senzornu percepciju, čime doprinose njihovom razvoju i učenju kroz praktično iskustvo. (Kümmerling-Meibauer, Meibauer, 2019).

Oblikovanje interaktivne didaktičke slikovnice „Ličko dite“

Kako stara narodna poslovice kaže: „Da bi znao kuda ideš, moraš znati odakle dolaziš“. Zaista, ima tu istine jer je samosvijest o baštinskoj tradiciji često važan putokaz u osobnom razvoju čovjeka, ali i društva u cjelini. S obzirom da uvijek ističemo važnost kulturne baštine, vodeći se tom idejom, izrađena je slikovnica „Ličko dite“. Slikovnice su prve knjige s kojima se djeca susreću, a učenje kroz slikovnicu o baštinskoj tradiciji određenog kraja je upravo jako dobar alat. Poticaj za izradu Ličkog diteta bila je slovarica koju su izradile učiteljice u Osnovnoj školi dr. Jure Turića. Ličku slovaricu odlikuje naslovnica na kojoj se nalazi poznati endem-velebitska degenija, a unutar slikovnice jesu zavičajni pojmovi Like (opanci, biljac, lička kapa, škripavac, ilo...). Svako slovo slovarice smješteno je u crtovlje te potkrepljeno likovnim rješenjima zanimljivih likovnih učeničkih crteža u boji. Osim toga, vlastita zaljubljenost u tradiciju i folklor (HKUD „Degenija“) bio je jedan od okidača za izradu ove slikovnice.

Prema vrstama slikovnica „Ličko dite“ se može klasificirati kao interaktivna didaktička slikovnica. Ovoj vrsti slikovnica namjena je učenje kroz zvuk, boju i oblike s ciljem prepoznavanja i utvrđivanja već stečenog znanja te usvajanja novoga. Slike i tekst se moraju nadopunjavati, to je najbitnija karakteristika slikovnice. Podvrsta interaktivnih didaktičkih slikovnica je tzv. tiha knjiga, odlika joj je ručna i originalna izrada. Tiha knjiga je izvrstan alat za razvoj fine motorike kod djece, a tu podrazumijevamo zadatke poput kopčanja dugmadi, patent zatvarača, čičaka itd. Umjetnička vrijednost ove vrste slikovnica je to što se sastoji od tkanina različitih tekstura i materijala, kojima djeci nastoji približiti specifičnosti ličke

tradicijske baštine, a raznovrsnost materijala pridonosi razvoju divergentnog mišljenja te pozitivno djeluje na razvoj kreativnosti u djece. Senzomotorika u sklopu likovnosti donosi brojne benefite u ranom razvoju koncentracije te stimulirajuće djeluje na organizam jer se luči hormon sreće. (Zubić, 2019).

Slikovnica *Ličko dite* nije napravljena u obliku klasične knjige, već je formirana u sedam različitih kartica. Svaka kartica, s jedne strane, sadrži tekst, dok se a drugoj strani nalaze različiti tradicionalni predmeti karakteristični za Liku, a svaki od predmeta jest ručno izrađen. Kartice su izrađene na podlozi od čvrstog kartona (ljepenka) i obložene su prozirnrom folijom kako bi bile zaštićene od oštećivanja. Cijela slikovnica je smještena u drvenoj kutiji, na čijem se poklopcu nalazi izrezbarena naslovnica slikovnice. U nastavku će biti detaljniji opis svake pojedine kartice.

Slika 23 Naslovnica slikovnice (autorska fotografija)

Prva kartica

Prva kartica slikovnice sastoji se od prednje i stražnje strane. Na prednjoj strani je lik djevojčice smješten na ispred obiteljske kuće, dok se na stražnjoj strani kartice nalazi tekst koji nadopunjuje prikazanu ilustraciju. Prvom karticom čitatelj upoznaje glavnog lika te prostor iz kojeg dolazi; djevojčica po imenu Kata (tradicionalno ličko ime) s ponosom predstavlja Liku kao svoj rodni kraj. Tradicionalna lička dječja odjeća prikazuje djelić kulturne baštine kraja, dok kućica ukazuje na prostor i domove u kojima se u prošlosti živjelo.

Slika 24 Prva kartica (autorska fotografija)

Tradicijske tkanine koje su korištene, podsjećaju na tkaninu kojom je izrađivana dječja tradicijska odjeća. Haljinica koju nosi djevojčica, izrađena je od domaćeg bijelog platna te prikazuje košuljicu, dok crvena dekica preko nje predstavlja kijkljicu (suknjicu) koju su kao dio nošnje nosile djevojčice. Spletana kosa također prikazuje tradicijsku frizuru djevojčica, a osim toga prikazuje životno-praktičnu aktivnost koja podrazumijeva brigu o kosi. Lik djevojčice u potpunosti je izrađen od tkanine, a za podlogu pričvršćena čičkom što znači da se može odvojiti od pozadine, pažljivo razgledati u ruci, čak i poigrati s lutkicom u kontekstu slikovnice, ali i izvan nje. Takav način pričvršćivanja omogućuje upoznavanje čitatelja sa svim ličkim simbolima koje spominje na prvoj kartici tj. „hodanje“ po karticama kako bi čitatelja upoznala sa svojom kulturnom baštinom. Prilikom izrade slikovnice, osim brojnih tekstura, nastojale su

se uskladiti i boje jer vizualna privlačnost je također bitna karakteristika slikovnice. Pozadina je jednostavna, ujednačena na svim karticama, ne odvlači pozornost čitatelja, nego usmjerava pažnju na elemente koji su važni za priču.

Kućica u pozadini simbolizira trošnu ličku kuću tzv. brvnašicu. Lička brvnašica bila je prizemna ili polukatna zgrada. Sastojala se od podzidanog dijela koji je uglavnom bio staja ili ostava, gornju razine brvnašice činila je kuhinja i jedna velika i jedna manja soba.

Likovne tehnike kojima su oblikovane prednje strane kartica obuhvaćanju kolaž različitih materijala komponiranih u niskom ili visokom reljefu, a korištene su i tradicionalna znanja šivanja i tkanja, koja su se nekada usvajala u roditeljskom domu, tako da slikovnica i u vizualnom obliku i korištenim načinima rada valorizira tradicijsku baštinu. Korištene su razne teksture tkanina i materijala (vuna, bijelo domaće platno, dekica, sijeno, karton, čipka, drveni štapići) koje pridonose senzomotoričkom razvoju djece, a osim toga djevojčica je pričvršćena čičkom te joj se može splesti i rasplesti pletenica.

Druga kartica

Prednja strana druge kartice prikazuje ličku kapu. Kapa je izrađena od mekane crvene dekice, crne vune te debelog crnog konca. Lička kapa jedan je od najprepoznatljivijih simbola Like i ima bogatu povijest i značenje, postala je simbol regije i njene kulturne baštine. Lička kapa ima duboko ukorijenjene simbole i motive povezane s povijesnim događanjima i identitetom Like, njena crno-crvena boja, uz crne kite (rese) i crne motive na oglavlju, imaju svoje specifično značenje i simboliku.

Sama crvena boja sa sobom nosi simboliku života i krvi, jer sve što je živo rađa se u krvi, dok u kršćanskoj tradiciji crvena boja označava boju mučeništva i svetosti. Osim same boje, spiralni i vegetabilni motivi izvezeni crnim koncem također nose svoju simboliku. Jednostavnija oblikovanja kape čine geometrijski ornamenti poput kruga, kružnice, rozete i sl. te se vezuju uz simbol sunca sa zaštitnom svrhom onoga tko ju nosi. Dvojna spirala u čijem je središtu koncentrični zrakasti krug sa sobom nosi simbolizam drva života, dok se motiv paunovog pera sa simbolizmom zaštite od zlih pogleda, ali i simbolikom ljepote isto mogao naći na kapi.

Simbolika ličke kape povezuje se i s povijesnim događanjima u Hrvatskoj prošlosti. Naime, sama izrada kape povezana je s brojnim poginulima davne 1493. u Krbavskoj bitci te su tako žene svoju tugu pretočile u izradu kapa. Krbavsku ravan je simboliziralo ravno crveno i crno dno kape na kojem su se sukobile dvije vojske kao sukob dobra i zla. Na obodu kape su se nalazile spiralne kružnice, tzv. zečji skok. Motiv Zečjeg skoka, koji su zapravo kružići i spirale, imaju svoje značenje i simboliziraju vojsku na Krbavskom polju koja je bila povezana poput lanca, ali i prikazuju ratni vrtlog same bitke. Rese na ličkoj kapi simbol su tuge i boli za poginulim junacima, a sama dužina resa je nekada bila povezana s dužinom kose muškarca ili su rese bile onolike koliko je moglo stati u šaku onoga koji nosi kapu. Ovo pokazuje povezanost između kape i tradicije, te koliko su detalji na njoj bili pažljivo osmišljeni.

Ovaj simbolizam i povijesna povezanost čine ličku kapu važnim dijelom kulturne baštine Like. Ona nosi sa sobom priče, tradiciju i identitet regije, te je postala simbol ponosa i prepoznatljivosti za Liku i njene stanovnike. (Kolpak, Rogić, 2013).

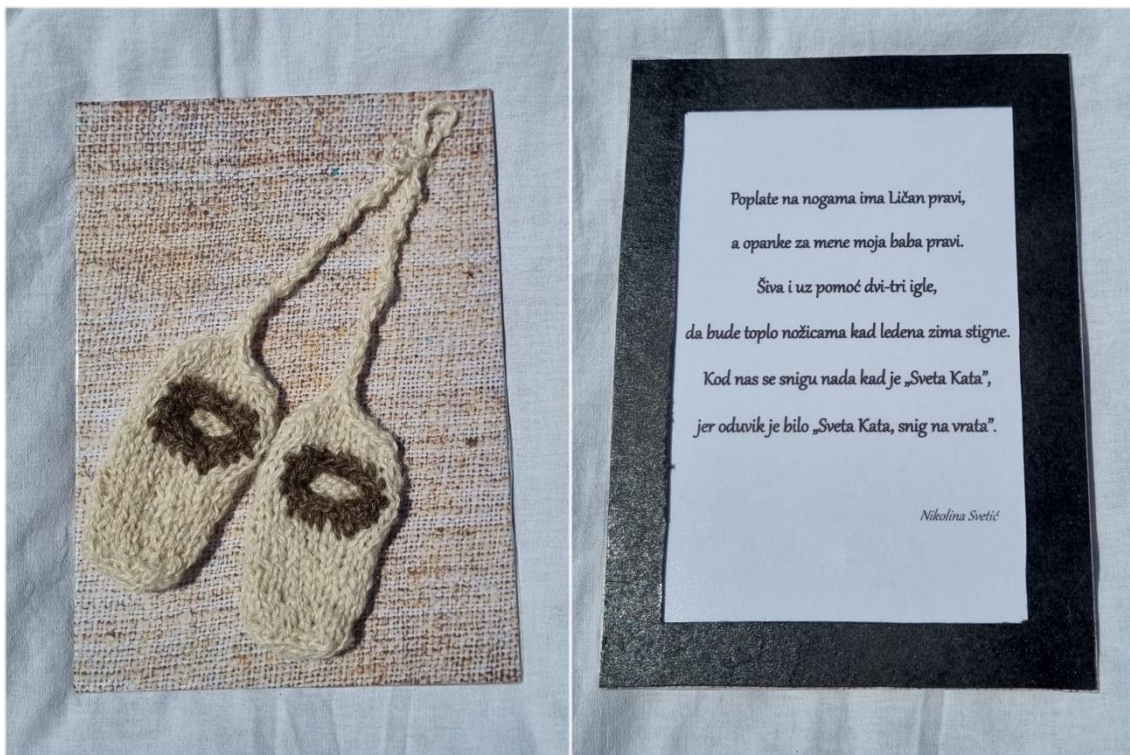

Slika 25 Druga kartica (autorska fotografija)

Treća kartica

Na ovoj stranici slikovnice nalaze se coklje- poznata tradicijska obuća Ličana. Coklje su izrađene od domaće bijele i smeđe vune i izrađene na isti način kao što su se izrađivale u prošlosti, samo u minijturnim dimenzijama, prilagođenim formatu slikovnice. U prošlosti su se izrađivale pletenjem na pet igala i to je činilo unutrašnji dio obuće, dok se vanjski dio izrađivao od otkanog sukna koje se moralo stupati da bi se dobilo na čvrstoći. Pleteni dio coklje razlikovao se jedino po mustrama (uzorcima) prema kojima se moglo vidjeti koja je žena bila vještija u tom zanatu. Osim vanjskog i unutrašnjeg dijela coklje, važan je bio i njihov potplat. Potplat coklji se izrađivao od gume s kojom su one bile podašite.

U današnje vrijeme coklje se izrađuju na isti način, što se tiče unutrašnjeg i vanjskog dijela, dok se za potplat koriste različiti materijali. Umijeće izrade coklji proglašeno je nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske zahvaljujući udrugama i brojnim radionicama koje se još uvijek bave tradicijskom izradom coklji. Takve aktivnosti omogućuju mlađim generacijama da upoznaju svoje kulturne običaje te da ih nastave prenositi dalje.

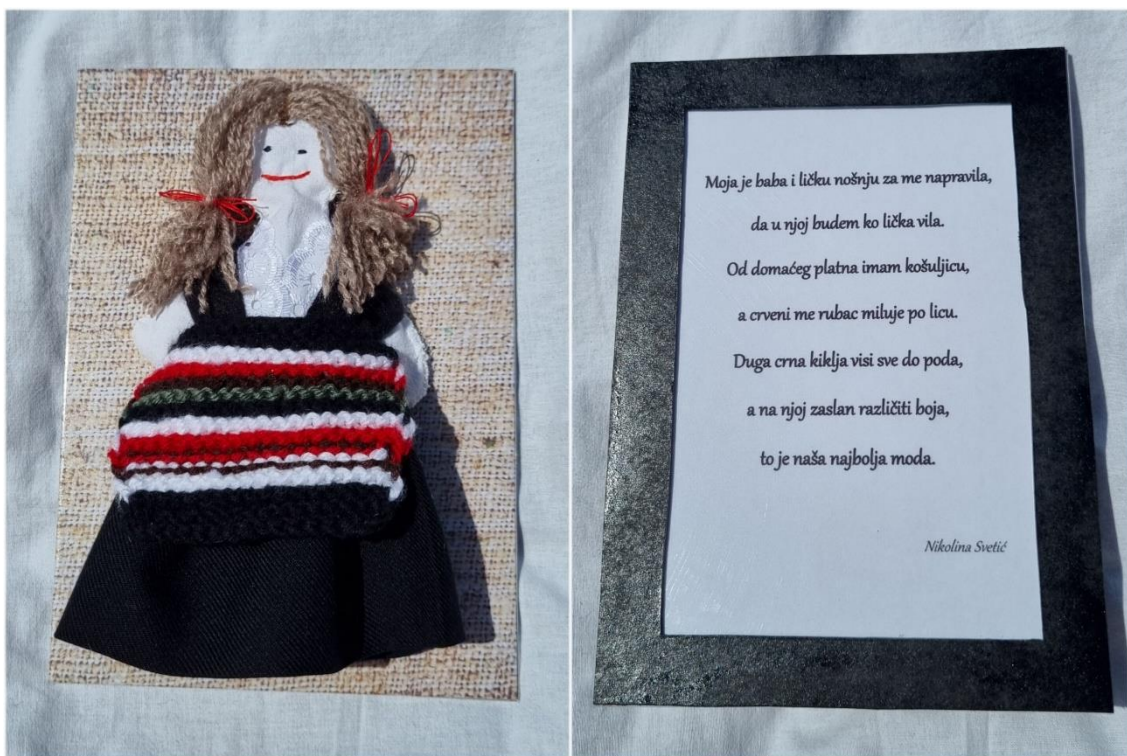

Slika 26 Treća kartica (autorska fotografija)

Četvrta kartica

Narodna nošnja se razlikuje od kraja do kraja. Izrada ličke narodne nošnje uvjetovana je klimom i podnebljem u kojem je nastala. Svježa ljeta, a još hladnije i oštre snježne zime zahtijevale su toplu odjeću, stoga je lička nošnja izrađena uglavnom od ovčje vune, dok su nešto tanji dijelovi nošnje izrađivani od konopljenog i lanenog platna. S obzirom na važnost očuvanja tradicijski običaja, ženska lička narodna nošnja nalazi se na četvrtoj kartici slikovnice.

Prednju stranu kartice krase djevojčica obučena u narodnu nošnju. Tijelo djevojčice je izrađeno od domaćeg bijelog platna te je ispunjeno vunom. Lice je istaknuto tamnim očima i crvenim usnama sašivenih od konca. Kosa djevojčice napravljena je od smeđe mekane vune te je zavezana crvenim vrpčama koje se mogu odvezivati. Dijelovi nošnje koji se mogu prepoznati jest bijela platnena košulja izrađena od domaćeg bijelog platna. Povrh košulje se nalazi suknja s gornjim dijelom krojenim poput prsluka. Suknja je karakteristične crne boje, nalik onu pravu koja je tkana od domaće ovčje vune te obojana. Posebno se ističe vunena pregača koju krase raznobojne paralelne linije u zagasitim bojama (crvena, crna, zelena, bijela). Lutkica je čičkom pričvršćena za podlogu te na taj način omogućuje znatiželjnom čitatelju razgledavanje sa svih strana, a samim time omogućuje i igru.

Slika 27 Četvrta kartica (autorska fotografija)

Peta kartica

Lička kuhinja poznata je po težoj i masnoj hrani, koja je odgovarala potrebama za energijom tijekom zimskih mjeseci. Na stolovima u Lici često možete pronaći domaće specijalitete od najboljih domaćih sastojaka. Na petoj kartici je prikazan tradicionalni lički ručak- police, kobasica, slanina i domaći sir škripavac. Svaka od namirnica je izrađena od različitog materijala kako bi se dobilo na bogatstvu tekstura i boja. Svaka od namirnica izgledom se nastojala što više približiti realističnom izgledu pojedine namirnice. Krumpir (polica) je izrađen od tanke tkanine u žutoj(unutrašnji dio) i smeđoj (vanjski dio) boji, a na vanjski dio krumpira dodane su još točkice od konca, kao sjemenke. Nadalje, slanina je izrađena od mekane dekice u bijeloj i ružičastoj boji te je na vrhu umjetni komad kože. Od umjetne bijele kože je izrađen i sir, dok je kobasica ispletena od bijele i crvene vune. Svaki se pojedini dio može odlijepiti s kartice jer je pričvršćen čičkom. Takva vrsta pričvršćivanja omogućuje lakše opipavanje i prepoznavanje tekstura i materijala, ali i igru prilikom upoznavanja s tradicionalnom ličkom hranom.

Slika 28 Peta kartica (autorska fotografija)

Tradicionalna hrana Like bila je prilagođena dostupnosti namirnica ovisno o godišnjim dobima, a najčešće korištene namirnice bile su meso peradi, ovaca i svinja, krumpir, kupus,

žitarice, mlijeko i mliječni proizvodi. Ova hrana je bila oskudna zbog siromaštva i neimaštine u prošlosti. Najpoznatija jela s područja Like uključuju zelje i meso, pole ličkog krumpira sa slaninom, palentu i kiselo mlijeko, janjetinu s ražnja te štrudlu od jabuka. Ova jela su ostala popularna i danas te se mogu pronaći u jelovnicima ličkih restorana te su dio kulturne baštine ovog područja.

U hladnijem dijelu godine lička kuhinja se bazirala na sušenom mesu budući da su stanovnici s tog područja sušenjem i dimljenjem štitili hranu od kvarenja. Osim mesa, jeli su još kuhano kiselo zelje te frigani kupus s palentom. Proljetna prehrana je izbjegavala hranu s puno masnoća. Najčešće korištene namirnice u tom dijelu godine su bili sirevi i ostali mliječni proizvodi, kupus, juhe i tjestenine. U najtoplijem dijelu godine jela se najlaganija hrana, poput: povrća s jajima ili lešo, razna variva od janjetine i peradi te voće.

Na temelju blagodati zemlje, u jesenska hrana je obilovala žitaricama te voćem i povrćem. U tom dijelu godine spremala se zimnica koja je uključivala razno razne džemove, pekmeze, suho voće, povrće... Što se tiče mesnih jela, najzastupljenije je bilo ovčje kuhano meso s kupusom i krumpirom te knedle sa šljivama. (Rogić, 2012).

Šesta kartica

Tepih - domaći tepih istkan na tkalačkom stanu je bila neizostavna stvar u svakom domaćinstvu. Šesta kartica omogućuje djeci da uz pomoć vune i konca dovrše tepih na tradicionalan način. Na ovoj kartici je istaknut aspekt interaktivnosti- sami rad poziva čitatelja da ga dovrši te motivira za dodatno likovno istraživanje tkanja i ručnog rada. Čvrsti karton, konac, plastična igla i vuna predstavljaju pojednostavljenu repliku tkalačkog stana te pozivaju čitatelja da kroz aktivno dovršavanje započetog tepiha, istražuje tradicijsko oblikovanje tekstila kroz vlastiti kreativan rad.

Tkalački stan je vrlo kompleksna sprava. Konstrukcija tkalačkog stana čine drvene grede (stative) koje se nalaze na niskim nožicama. Grede su međusobno povezane poprečnim gredicama (prednja-klupica, stražnja-prička). Neizostavni dijelovi tare čine prednje i stražnje vratilo. Na prednje vratilo se namotava gotovo tkanje, dok se na stražnje namotavala osnova od koje se tkala tkanina.

Stavljanje osnove na stan započinje raspoređivanjem niti osnove na drveni štap iz utora na vratilu, a zatim se stavljaju zubačice između čijih se zuba raspoređuje niti osnove. Treba ih

zatvoriti i zavezati kako se niti ne bi mogle pomiješati. Kada se osnova namota na vratilo zubačice se skidaju, a u osnovu se stavljaju dvije daščice. Niti osnove uvode se u nićenice koje vise na horizontalnoj gredi. Zatim se niti uvode u brdo. Brdo izrađeno od trske nalazi se u drvenom okviru bilu, a služi za sabijanje potke. Niti osnove vežu se za komad platna „pritkač“ koji je namotan na prednjem vratilu, a završava resama dužine od 10 do 15 cm. Pritiskom noge na podnožnje (daščice) koje omogućuju nićenicama da se dižu i spuštaju. Prostor između razmaknutih niti naziva se zev, kroz koji se potka provlači pomoću čunka.

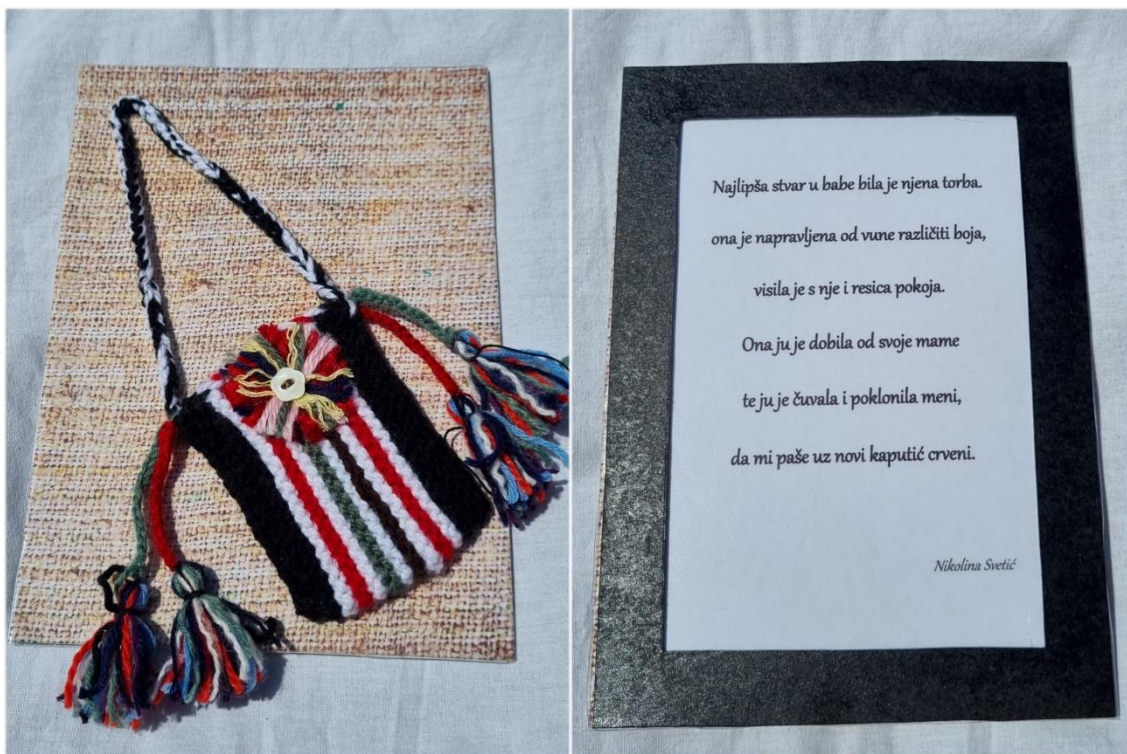
Slika 29 Šesta kartica (autorska fotografija)

Sedma kartica

Lička torba kao glavni modni dodatak u tradicionalnoj ličkoj nošnji nalazi se na sedmoj kartici slikovnice. Torba je raznobojna, izrađena je od vune te je ukrašena kitama. Izgled torbe karakteriziraju usporedne pruge različite širine te predstavljaju jedan od klasičnih geometrijskih motiva koji ih je krasio. Ovakva vrsta torbi se nosila na svečane prigode. Torba prikazana na ovoj kartici izrađena je na tradicionalan način, samo u manjim dimenzijama te tako omogućuje čitatelju upoznavanje s kulturnom baštinom kraja.

Tradicionalne ličke torbe izrađivane su od vune i domaćega konopljenog platna, a bile su četvrtastog oblika. Prilikom izrade birale su se tamnije boje, poput tamno plave, crvene, žutonarančaste, zelene te klasične i prirodne boje- bijela i smeđa. Prednja i stražnja strana torbe se razlikovala. Usporedne linije, položeno slovo H, cvjetići, kvadratići, rombovi, trokutići s

stepeničastim stranicama... činili su geometrizirane motive koji su se nalazili na prednjoj strani ličke torbe. Ukrasi koji su se mogli naći na prednjoj strani su bile šarene resice kite, tekstilne vrpce, porculanska puceta, čipka i sl. Sa stražnje strane torbe su se mogle pronaći raznobojne pruge. Na vrhu torbe se nalazila vezica s kojom se zatvarao njen otvor, a drška torbe je bila upletena raznobojnom vunom. Torbe su se dijelile na velike i male, a njihove različitosti su se ogledale samo u dimenzijama. One manje su bile 20-30 centimetara, dok su velike bile u dimenzijama do pola metra. (Hećimović- Seselja, 1985).

Slika 30 Sedma kartica (autorska fotografija)

Osvrt na provedeni projekt

„Ličko dite“ je interaktivno didaktička slikovnica s temom kulturnog bogatstva Like koja nas upoznavanje sa tradicijskom zavičajnom baštinom. Stranicu po stranicu čitatelj se postupno upoznaje s specifičnostima načina života, tradicionalnim zanatima, narodnim ruhom, karakterističnim elementima nošnje, prehranom, zavičajnim govorom i slično. Likovna komponenta ovog projekta se ogleda u samostalnom kreiranju rada uz korištenje prirodnih materijala kako bi se interpretacijom prepoznatljivih baštinskih motiva došlo do kvalitetnog likovnog rješenja. No pored likovnog aspekta slikovnice, kojemu je posvećena značajna pažnja, značajna je i tekstualna komponenta rada. Tekst, koji nadopunjuje likovne ilustracije, autorski

je tekst i jednako kao i ilustracije vezuje se za zavičajni govor Like; pisan je štokavskom ikavicom te su istaknuti zavičajni pojmovi Like (coklje, škripavac, lička kapa, lička nošnja...).

Pored estetske funkcije, slikovnica ima obrazovnu ulogu, a mogla bi se primijeniti na više školskih predmeta kao jedan od izvor znanja, odnosno poticaj za daljnje istraživanje i interpretaciju elemenata zavičajne, tradicijske baštine. Primjerice, na satovima likovne kulture interpretacija kulturnog bogatstva i tradicijske kulture mogući su kroz sve likovne tehnike, dok satovi hrvatskog jezika mogu biti prilika za analizu zavičajnog govora, dijalekta ili narječja. Nastava prirode i društva može biti poticajna za istraživanje tradicije kroz način života, karakteristične načine prehrane, analizu tradicijskih zanata, tekstila i slično, dok se u matematici pomoću ornamenata mogu učiti nizovi, skupovi, bojevi ili slično. Na nastavi tjelesne i zdravstvene kulture te sat razredne zajednice tradicionalni običaji, plesovi, igre mogu biti poticaj za učenje, a vrlo ih je jednostavno povezati i sa satovima glazbene kulture. Slikovnica, kao tek jedan od primjera stvaralačkog pristupa tradicijskoj baštini, ima mnogobrojne prednosti, samo ih je potrebno uz malo kreativnosti, vremena, volje i želje kvalitetno iskoristiti.

Prilikom korištenja slikovnice kao izvora znanja, djeca mogu dobiti brojne benefite u svom razvoju, može im pomoći u razvoju kreativnosti, fine motorike, poticanju likovnog stvaralaštva, mašte, razvoju pažnje, logičkog razmišljanja, empatija, prihvaćanje... da navedemo samo neke od njih.

ZAKLJUČAK

Na kraju ovog diplomskog rada bitno je naglasiti važnost likovne umjetnosti u suvremenom odgoju i obrazovanju i ponovno istaknuti kako likovna umjetnost ima ključnu ulogu u razvoju kreativnosti, stvaralačke svijesti te komunikacijskih i evaluacijskih sposobnosti djece i mladih. Osim toga, likovna umjetnost pridonosi moralnom, intelektualnom i estetskom razvoju učenika.

Za promicanje integracije i kulturnih ciljeva u procesu učenja važnost interdisciplinarnog pristupa obrazovanju i suradnja između različitih predmetnih nastavnika, učitelja razredne nastave, umjetnika i kulturnih ustanova je neizostavna. Učenje djece o kulturnoj baštini zemlje u kojoj žive kroz likovnu kulturu, omogućava učenicima razvoj finih motoričkih vještina te bolje razumijevanje kulture i tradicije domovine. Kulturna bogatstvo je vrijednost s kojom se dijete treba upoznati od najranije dobi, samo upoznavanje se može provesti kroz mnogobrojne aktivnosti, a među njima svakako važno mjesto ima likovno stvaralaštvo. Kroz ovaj rad likovna aktivnost potaknuta je kulturnom baštinom ličkog kraja.

Kulturna baština se može interpretirati na različite načine. Jedan od primjera interpretacije jest projekt „Ličko dite“. Interaktivna didaktička slikovnica kojom djeca upoznaju kulturnu baštinu i tradiciju ličkog kraja. Slikovnica je izrađena od tradicijskih tkanina te prikazuje motive koji simboliziraju taj kraj. Prilikom proučavanja slikovnice uočava se međupredmetna povezanost Likovne kulture i Prirode i društva. Dakle, na temelju kulturne ostavštine, koristeći se raznovrsnim materijalima, došlo se do novih ideja te stvaranja nečega novog i originalnog. Kartice slikovnice sadrže umanjene replike elemenata kulturne ostavštine te one mogu poslužiti kao izvrsna motivacija prilikom likovnog stvaralaštva.

Stvaranje kulture jest razlika koja dijeli čovjeka od bilo kojih drugih bića. Kulturu je potrebno njegovati i stvarati svojim životnim djelovanjem kroz različite edukacije o njezinoj zaštiti i održivom razvoju. Vrijednost kulturnog bogatstva je neprocjenjiva i baš zbog toga ju je potrebno prenositi s koljena na koljeno. Implementacija kulturne baštine u odgojno obrazovne ustanove omogućuje djetetovo razumijevanje iste. Pomoću roditelja, odgojitelja, te mnogobrojnih drugih suradnika dijete stječe temelje u poznavanju kulture te ga ona potiče na razvoj mašte, kreativnosti, znatiželje, ali i same ljubavi i poštivanja kraja iz kojeg dolazi. Takvim pristupom kultura i tradicija nikada neće biti zaboravljena.

LITERATURA

Knjige:

1. Bakrač, I. (2001). *Narodna nošnja Like, Smiljan i okolica*. Zagreb: Hrvatski sabor kulture.
2. Balić Šimrak, A. (2016). *Hrvatska kulturna tradicija i dječje likovno stvaralaštvo*, Učiteljski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
3. Gušić, M. (1955). *Tumač izložbene građe*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb
4. Hećimović- Seselja, M. (1985). *Tradicijski život i kultura Ličkoga sela Ivčević Kosa*. Zagreb: Mladen Seselja, Zagreb, Muzej Like, Gospić.
5. Rogić, D. (2012). *Nasljeđe i tradicijski zanati Like i Gacke*. Zagreb: Centar za tradicijske obrte
6. Kolak, T., Rogić, D. (2013). *Lička kapa*. Grad Gospić: Pučko otvoreno učilište „Dr. Ante Sterčević“ Gospić.

Internet:

1. Šišnović, I. (2011). Odgojno-obrazovna vrijednost slikovnice. *Dijete, vrtić, obitelj*, 17 (66), 8-9. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124183>
2. Kuščević, D. (2015). Kulturna baština - poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt). *Školski vjesnik*, 64 (3), 479-491. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/151378>
3. <https://www.lika-destination.hr/kulturna-bastina/lika/tradicija>
4. Zubić, L. (2019). Likovno oblikovanje slikovnice tehnikama prostorno- plastičnog oblikovanja. Završni rad, Sveučilište u Zagrebu. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:275602>
5. Bočak, A.M. (2019). Lička narodna nošnja. Seminarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno – tehnološki fakultet. Preuzeto s file:///C:/Users/Katarina/Downloads/LICKA_NARODNA_NOSNJA_seminarski_rad.pdf
6. Grgić, M. (2020). Narodna kultura, Završni rad, Veleučilište s pravom javnosti Baltazar Zaprešić. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:129:197340>

7. Cifrić, I. (2014). Očuvanje baštine u kontekstu Europske unije, *Adrias* : zbornik radova Zavoda za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, No. 20. Preuzeto s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=199136
8. Mataija, I. (2009). Vojnik: važna sastavnica ličkog identiteta, Stručni rad, Državni arhiv u Gospiću. Preuzeto s https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/lika/lika_2_mail_r_575.pdf
9. Kuščević, D.(2015). Kultura baština – poticatelj dječjeg razvoja (likovni aspekt), Školski vjesnik : časopis za pedagojsku teoriju i praksu, Vol. 64 No.3. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=222678
10. Kümmerling-Meibauer, B. i Meibauer, J. (2019). Slikovnica kao predmet. *Libri et liberi*, 8 (2), 0-0. <https://doi.org/10.21066/carcl.libri.8.2.1>
11. Kostelac, K. (2022). *Dječje likovno stvaralaštvo potaknuto kulturnom tradicijom Muzeja Gacke* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:220115>

Popis ilustracija:

<i>Slika 1 Podjela kulturne baštine</i>	3
<i>Slika 2 Stupa</i>	9
<i>Slika 3 Trlica</i>	9
<i>Slika 4 Greben</i>	10
<i>Slika 5 Preslica i vreteno</i>	10
<i>Slika 6 Tkalački stan (tara)</i>	11
<i>Slika 7 Gargaši</i>	12
<i>Slika 8 Lička posteljina</i>	13
<i>Slika 9 Narodna nošnja Like (foto arhiva HKUDa „Široka Kula“)</i>	15
<i>Slika 10 Ličanka</i>	16
<i>Slika 11 Suknja (autorska fotografija)</i>	17
<i>Slika 12 Zaslan (autorska fotografija)</i>	17
<i>Slika 13 Tkanica (autorska fotografija)</i>	18
<i>Slika 14 Pokrivalo za glavu (autorska fotografija)</i>	19
<i>Slika 15 Ogrlica (autorska fotografija)</i>	19
<i>Slika 16 Opanci oputari</i>	20
<i>Slika 17 Opanci kapičari</i>	21
<i>Slika 18 Torba (autorska fotografija)</i>	21
<i>Slika 19 Ličani (foto arhiva HKUDa „Široka Kula“)</i>	22
<i>Slika 20 Brvenci (autorska fotografija)</i>	23
<i>Slika 21 Ličanin u kožunu (foto arhiva HKUDa „Široka Kula“)</i>	24
<i>Slika 22 Ličke kape- od starije do novije varijante (autorska fotografija)</i>	25
<i>Slika 23 Naslovnica slikovnice (autorska fotografija)</i>	34
<i>Slika 24 Prva kartica (autorska fotografija)</i>	35
<i>Slika 25 Druga kartica (autorska fotografija)</i>	37
<i>Slika 26 Treća kartica (autorska fotografija)</i>	38
<i>Slika 27 Četvrta kartica (autorska fotografija)</i>	39
<i>Slika 28 Peta kartica (autorska fotografija)</i>	40
<i>Slika 29 Šesta kartica (autorska fotografija)</i>	42
<i>Slika 30 Sedma kartica (autorska fotografija)</i>	43